

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra etologie a zájmových chovů

**Fakulta agrobiologie,
potravinových a přírodních zdrojů**

**Souhrn faktorů informujících o návratu osvojených psů
zpět do útulků
Bakalářská práce**

**Autor práce
Adéla Kubalová
Obor studia-Kynologie**

Vedoucí práce: doc. Ing. Helena Chaloupková, Ph.D.

© 2023 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Souhrn faktorů informujících o návratu osvojených psů zpět do útulků" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 17. 4. 2024

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala své vedoucí paní doc. Ing. Heleně Chaloupkové, Ph.D. za veškerou pomoc, trpělivost, podporu a cenné rady při zpracování této bakalářské práce. Poděkování patří také celé mé rodině a mým blízkým, kteří mi poskytovali podporu během celého studia.

Souhrn faktorů informujících o návratu osvojených psů zpět do útulků

Souhrn

Cílem bakalářské práce je souhrn faktorů, které způsobují návrat osvojených psů zpět do útulku. Pozornost je soustředěna především na faktory problémového chování psa, na efekt věku a pohlaví psa a na zdravotní stav.

I přes mnohé nejasnosti ohledně počátků domestikace a přesného vývoje předchůdců dnešních psů je zcela zřejmé, že patří k neodmyslitelné součásti lidské historie a dnešní společnosti. Domestikace, založená na výběru specifických vlastností, přivedla psy do našich životů a přizpůsobila je našim potřebám a preferencím. Přítomnost psů v lidské společnosti má dlouhou historii a i když jejich role a význam se měnily v průběhu času, v současné době hrají důležitou úlohu jako společníci, ale také jako pomocníci v různých oblastech.

Jelikož se vztah člověka a psa postupem času měnil, tak začaly vznikat útulky pro opuštěné psy, které se však často potýkají s nedostatečnou kapacitou a dalšími problémy. Proto jsou hledány různé cesty nejen pro hledání osvojitelů těchto psů, ale i opatření pro zabránění návratu již osvojených psů zpět do útulku. Tyto návraty jsou pro psy extrémně stresující a mnohdy za nimi stojí problémové chování psů. Příčin problémového chování je celá řada a mohou vznikat již v rané ontogenezi, ale rovněž i po odstavu či v dospělosti, ale výjimkou není ani vznik problémového chování v důsledku zdravotních problémů či dalších příčin, jako jsou např. genetické predispozice. Výzkumy poukazují na relativně vysokou četnost výskytu problémového chování u psů, a to nejen těch z prostředí útulku, přičemž eliminace tohoto chování bývá často náročná.

Nejčastějšími typy problémového chování psů v kontextu jejich návratu do útulku jsou různorodé a nejčastěji se jedná o agresivitu, strach a fobie, separační úzkost, stereotypní chování, poruchy eliminačního chování, destruktivní chování a vynucování pozornosti. Za návraty psů zpět do útulku mnohdy stojí i preference osvojitelů při výběru psa, jelikož často není brán ohled na povahu psa a jeho potřeby, případně vyskytující se problémové chování, ale je kladen důraz spíše na plemeno a vzhled, pohlaví, věk, vzrůst a zdraví. Věk psa hraje zásadní roli, jelikož mladší psi jsou obvykle adoptováni rychleji než starší. Čím starší je pes, tím delší je jeho pobyt v útulku, mnohdy v něm i dožije. Mezi chovateli psů je zcela běžné, že někteří upřednostňují samice a jiní zase samce, což ovlivňuje rovněž adopci psů v útulku, kdy osvojitelé inklinují spíše k adopci fen. Preference vzhledu a plemene psa, často ovlivněná módními trendy, má také významný vliv na šance psa na adopci, přičemž některé plemena jsou preferována i přes možná zdravotní a behaviorální rizika. Obecně je však adopce nezdravých psů problematická a lidé při osvojení berou ohled na zdravotní stav psa. V kontextu chování, mohou zdravotní problémy vyústit až k problémovému chování, přičemž mohou být nejen získané či chronické, ale mohou být rovněž vrozené. To zhoršuje celou situaci daného zvířete a šance na jeho adopci.

V rámci prevence návratu osvojených psů zpět do útulku je možné zavedení některých opatření, jako je informování potencionálních osvojitelů ze strany personálu útulku o všech potřebných aspektech daného psa (povaha a potřeby psa atd.), určení požadavků zájemce na psa a doporučení vhodného psa ze strany personálu útulku základě informací o zájemci a jeho životním stylu, snížení očekávání zájemců o psa (vyvedení zájemců z omylu nebo příliš

nereálného očekávání), speciální programy výcviku a výběru vhodných majitelů pro konkrétní psy, delší a intenzivnější interakce vybraného psa a jeho potencionálního majitele v útulku i mimo něj (pokud je to možné), kombinace opatření před osvojením (několik návštěv psa před jeho adopcí a odborné poradenství před osvojením o daných problémech a postupů k jejich eliminaci či minimalizaci) a opatření po osvojení (nabídka výcvikových hodin a konzultace s novým majitelem při řešení problémového chování), zvýšením povědomí veřejnosti o behaviorální terapii a zavedením schématu behaviorální terapie do útulků a poskytování profesionální předadopční behaviorální poradenství.

Klíčová slova: pes, útulek pro psi, problémové chování psa, adoptovaný pes, očekávání

Summary of factors informing the return of adopted dogs back to shelters

Summary

The aim of the bachelor thesis is to summarize the factors that cause the return of adopted dogs back to the shelter. The focus is mainly on the factors of the dog's problem behaviour, the effect of the age and sex of the dog and the health status.

Despite the many uncertainties about the origins of domestication and the exact development of the ancestors of today's dogs, it is quite clear that they are an integral part of human history and today's society. Domestication, based on the selection of specific traits, has brought dogs into our lives and adapted them to our needs and preferences. The presence of dogs in human society has a long history, and although their roles and importance have changed over time, they now play an important role as companions, but also as helpers in various areas. As the relationship between man and dog has changed over time, shelters for abandoned dogs have begun to emerge, but they are often faced with insufficient capacity and other problems. Therefore, various ways are being sought not only to find adopters for these dogs, but also measures to prevent the return of already adopted dogs back to the shelter. These returns are extremely stressful for the dogs and are often caused by the dogs' problem behaviour. The causes of problem behaviour are numerous and can arise in early ontogeny, but also after weaning or in adulthood, but the emergence of problem behaviour as a result of health problems or other causes such as genetic predispositions is no exception. Research indicates a relatively high incidence of problem behaviour in dogs and not only those from the shelter environment, and eliminating this behaviour is often challenging.

The most common types of problem behaviours in the context of returning dogs to the shelter are varied and most commonly include aggression, fear and phobias, separation anxiety, stereotypic behaviour, elimination behaviour disorder, destructive behaviour and attention seeking. The preference of adopters in choosing a dog is often behind the return of dogs back to the shelter, as often the nature of the dog and its needs or problem behaviours are not taken into account, but rather the breed and appearance, gender, age, size and health are emphasised. The age of the dog plays a crucial role, as younger dogs are usually adopted more quickly than older ones. The older the dog, the longer the dog's stay in the shelter, and often the longer the dog lives there. It is quite common among dog breeders that some prefer females and others prefer males, which also affects the adoption of shelter dogs, with adopters tending to adopt females. Preference for the appearance and breed of dog, often influenced by fashion trends, also has a significant impact on a dog's chances of adoption, with some breeds being preferred despite possible health and behavioural risks. In general, however, adoption of unhealthy dogs is problematic and people take into account the health of the dog when adopting. In a behavioural context, health problems can lead to problem behaviour, and these can not only be acquired or chronic, but can also be congenital. This worsens the whole situation of the animal and the chances of adoption.

In order to prevent the return of adopted dogs back to the shelter, it is possible to introduce some measures such as informing potential adopters by the shelter staff about all necessary aspects of the dog (nature and needs of the dog, etc.), identification of the

requirements of the prospective adopter for the dog and recommendation of a suitable dog by the shelter staff based on information about the prospective adopter and his/her lifestyle, lowering the expectations of the prospective adopters for the dog (to lead the prospective adopters out of mistakes or too unrealistic expectations), special training programmes and selection of suitable owners for specific dogs, longer and more intensive interaction between the selected dog and its prospective owner both inside and outside the shelter (if possible), a combination of pre-adoption measures (several visits to the dog prior to adoption and professional pre-adoption counseling on the problems involved and procedures to eliminate or minimize them) and post-adoption measures (offering training classes and consultation with the new owner to address problem behaviors), increasing public awareness of behavioral therapy and introducing behavioral therapy schemes to shelters, and providing professional pre-adoption behavioral counseling.

Keywords: dog, shelter for dogs, dogs troubled behavior, adopted dog, expectations

Obsah

1 Úvod	9
2 Cíl práce	10
3 Literární rešerše.....	11
3.1 Vývoj vztahu psa a člověka	11
3.2 Útulky pro psy	12
3.3 Problémové chování psů.....	14
3.3.1 Příčiny problémového chování v rané ontogenezi	16
3.3.2 Příčiny vzniku problémového chování po odstavu.....	17
3.3.3 Zdravotní problémy související se vznikem problémového chování	18
3.3.4 Ostatní příčiny vzniku problémového chování.....	19
3.3.5 Typy problémového chování psů v kontextu jejich návratu do útulku	20
3.3.6 Eliminace a prevence problémového chování	23
3.4 Faktory ovlivňující úspěšnost adopce	24
3.5 Prevence návratu psů zpět do útulku.....	26
4 Závěr	29
5 Literatura.....	30

1 Úvod

Útulky pro psy jsou důležitými zařízeními, které se zabývají péčí o opuštěné psy. Do útulku se psi mohou dostávat z celé řady důvodů. Může jít o jejich odložení do útulku či vypuštění na volno ze strany majitele a jejich následné odchycení a odvezení do záchytného kotce v obci či do útulku, případně pes může sám utéct a majitel o něj posléze nejeví zájem. Majitelé se mohou k tomuto jednání uchýlit kvůli finančním či dalším životním situacím (změna bydliště, závislost, nemoc a další), ale důvodem může být i problémové chování psa nebo jen nedostatečné porozumění jeho potřebám či prosté rozhodnutí, že už psa nechtějí. V útulku se mohou ocitnout nejen jakkoliv nechtění psi (ze strany majitele, pozůstalých atd.), ale samozřejmě i psi odebráni Státní veterinární správou kvůli jejich týrání apod.

Návrat osvojených psů zpět do útulku je citlivým tématem, které může mít různé důvody a následky, a to nejen pro samotného psa, ale případně i personál útulku. Ovšem s negativními dopady, především těmi psychickými, se primárně potýkají právě navracení psi. Právě opětovná psychická zátěž je pro psa velmi náročná, především pokud trpí separační úzkostí, tak je pro něj návrat zpět do útulkového kotce zdrcující. V případě, že jde o psa, který trpí jinou poruchou chování nebo zdravotními problémy, tak se o to více snižuje pravděpodobnost na jeho další osvojení. Samozřejmě také navracený pes zabírá místo jiným, kteří by vyžadovali rovněž pomoc.

Důvody navracení psa zpět do útulku jsou různorodé. Může jít o náhlou životní změnu či problémovou situaci, ale obvykle jde o přecenění vlastních sil, kdy se nedovedou o daného psa majitelé postarat nebo nejsou schopni se k němu optimálně chovat a vychovávat. Pokud se vyskytnou problémy s výchovou a majitel usoudí, že nemá dostatek dovedností na jejich vyřešení, tak se může rozhodnout vrátit psa zpět do útulku. S tím souvisí i poruchy chování psů, kterým je věnována tato práce. Důvodem mohou být i náhlé zdravotní problémy psa, které vyžadují finančně nákladnou nebo časově náročnou péči, případně nezvládnutí již existujících zdravotních problémů, na které byli majitelé před osvojením upozorněni.

2 Cíl práce

Cílem bakalářské práce je souhrn faktorů, které způsobují návratu osvojených psů zpět do útulku. Pozornost je soustředěna především na faktory problémového chování psa, na efekt věku a pohlaví psa a na zdravotní stav.

3 Literární rešerše

3.1 Vývoj vztahu psa a člověka

Pes (*Canis familiaris*) byl prvním domestikovaným zvířetem, ale zůstává nejisté, kdy proces domestikace začal a zda k němu došlo pouze jednou nebo vícekrát v různých částech planety. Rovněž bývá předmětem diskuzí, zda dnešní pes pochází výhradně z vlka obecného (*Canis lupus*), ačkoliv genetické studie podporují názor, že předkem byl skutečně vlk (Larson et al. 2012). Identifikace prvních psů je však obtížná, protože klíčové morfologické znaky k odlišení od jejich divokých předků vlků (např. velikost a postavení zubů, zubní patologie a velikost a podíl lebečních a postkraniálních prvků) dosud nejsou přesně známy. Navzdory obtížím, spojených s archeologickým dokazováním, panuje všeobecná shoda, že dnešní psi byli přítomni na Blízkém východu, severní Číně, na poloostrově Kamčatka a na východě Ruska přibližně před 12 000 lety a v západní Evropě několik tisíciletí před tím. Psi však nebyli přítomni na všech obyvatelných kontinentech, dokud se nedostali do Jižní Afriky a Jižní Ameriky před přibližně 1 400 lety (Larson et al. 2012).

Kromě těchto otázek dnes vědci stále zkoumají, proč byli psi (vlci) domestikováni, přičemž domestikaci se zjednodušeně řečeno rozumí výběr vlastností, které zásadně mění volně žijící druhy, aby se staly pro lidi užitečnými (Tonoike et al. 2022). Volně se pohybující vlci byli pravděpodobně přitahováni odpadky, které produkovaly lidské tábory, a proto se k nim stále více a častěji přibližovali, čímž došlo k jejich postupné domestikaci (Zeder 2012). Přesný průběh domestikace však dosud nebyl přesně objasněn, ale je jisté, že během domestikace zažili psi silnou selekci podle temperamentu, chování a kognitivních schopností. Ačkoli proces domestikaci zůstává nejasná, tak je jisté, že adaptace chování, včetně poslušnosti a schopnosti vytvářet sociální vazby s lidmi, umožnila začlenění psů do lidské společnosti (Tonoike et al. 2022).

Zda byl vlk domestikován během raného svrchního paleolitu, zůstává kontroverzní otázkou. Za účelem prozkoumání této problematiky byly mimo jiné provedeny např. podrobné analýzy materiálu lebek z lokality Předmostí (Přerov) v České republice. Tři lebky byly identifikovány jako evropské paleolitické psi, vyznačující se krátkou délkou lebky, krátkým čenichem a širokými patry a mozkovnou ve srovnání s vlky. Z provedené analýzy dle jejich autorů vyplývá, že domestikace vlka začala dávno před pozdním glaciálem, který je datován 13 000 až 8 300 let před n. l. (Germonpré et al. 2012). Což potvrzuje i studie Botigué et al. (2017), která uvádí, že dle podrobných analýz pozůstatků, se psi a vlci geneticky rozcházeli mezi 36 900 a 41 500 lety. Proto k domestikaci muselo dojít mezi těmito událostmi a načasování domestikace určili autoři na dobu před 20 000 až 40 000 lety.

Ze současných historických poznatků vyplývá, že před mnoha tisíci let vznikla potřeba lidí využívat zvířata jak k práci či chovu na maso a další produkty (vejce, mléko, vlna atd.), tak k tomu, aby jim jen dělali společnost, např. kočky v 6. století v Persii (Amiraslani 2023). Konkrétně psi a kočky žili v úzkém spojení s lidmi po tisíciletí, a jak se lidská populace rozšiřovala, tak i tato zvířata s nimi cestovala a rozšířila se v postatě po celém světě (Bateman & Fleming 2012). Ze psů, které člověk původně užíval ve svůj prospěch primárně v rámci lovu nebo ochrany apod., se dnes stali mazlíčci a velmi blízcí společníci lidí, dokonce pomáhají nevidomým či jinak handicapovaným osobám (Amiraslani 2023). Ovšem celá řada

psů nemá svého majitele a žije zcela volně, a to ve městech nebo jejich blízkosti, primárně kvůli potravě. Ovšem v okolí měst, případně přímo v nich, se zdržují i další středně velcí masožravci (lišky, mývalové) nebo dokonce velké šelmy, jako jsou medvědi. Souvisí s tím řada masivních změn životního prostředí a urbanizace, čímž dochází ke snižování přírodních stanovišť apod., a proto dochází ke stahování zvířat do měst. Avšak výskyt volně žijících psů a dalších zmíněných zvířat v urbanizovaných oblastech s sebou nese řadu negativních dopadů jak pro zvířata (jejich zabíjení apod.), tak pro lidi (např. vzteklna a obecně přenos nemocí, pokousání, poškozování lidských obydlí), (Bateman & Fleming 2012). Proto hrají v obydlených oblastech důležitou roli veřejně či soukromě spravované a financované útulky pro psy, kterým bude věnována další podkapitola. Ideálně v kombinaci s kastrovacími programy, které dostávají pod kontrolu nadměrné množení psů (Amiraslani 2023).

Vztah člověka a psa je dnes neustále v pozornosti odborníků a stále probíhají nové a nové výzkumy. Např. Paynea et al. (2015) ve svém příspěvku uvedli, že osobnost a postoje jedince ovlivňují jeho vztah se psem. Jak pozitivní postoje, tak afiliativní chování přispívají k silnému poutu psa a člověka. Naproti tomu negativní postoje, nejistá vazba a nepochopení chování psa mohou narušit vztah člověka a psa, případně mohou vést k opuštění daného psa. To je v kontextu tématu předkládané práce zajímavým poznatkem, stejně tak jako výsledky behaviorální studie Karl et al. (2020), dle které se dnešní vztah člověka a psa (mazlíčka) podobá lidskému poutu mezi matkou a dítětem, ale základní mechanismy tohoto vztahu zůstávají nejasné.

3.2 Útulky pro psy

Historicky se poskytování péče o toulavá a nechtěná zvířata datuje ke konci 19. století, a to konkrétně v USA, kdy došlo k založení prvních velkých útulků pro zvířata v New Yorku, Bostonu a Philadelphii. Většina útulků byla původně určena pro manipulaci s velkým počtem psů na krátkou dobu jako součást tehdejších programů kontroly počtu zvířat. Postupně se začaly objevovat útulky po celém světě. Dnes existují nejen útulky pro psy a kočky, ale i pro koně, ptáky, hospodářská zvířata apod. Útulky zřizují jak veřejné, tak soukromé subjekty, a to i jednotlivci (Newbury et al. 2010). Vznik útulků pro opuštěná zvířata se v prostředí České republiky datuje přímo k roku 1993, kdy oficiálně vznikl první útulek tzv. „Pší domov“ v Praze v Troji, který byl zřízen Městskou policií hlavního města Prahy a dodnes spadá pod její působnost (UPOZ Městské policie hl. m. Prahy, 2023).

Dle § 3 odst. 1 písm. jj) zákona č. 166/1999 Sb., o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů (veterinární zákon), se útlukem pro zvířata rozumí „zařízení, které poskytuje dočasnou péči toulavým a opuštěným zvířatům nebo týraným zvířatům“. Aby byla zajištěna adekvátní péče o zvířata, tak je rovněž v tomto zákoně v § 42 odst. 2 stanoveno, že „pečovat o toulavá a opuštěná zvířata v útulcích pro zvířata mohou pouze osoby, které mají uvedené osvědčení“. Dále tento zákon udává nutnost a podmínky registrace tohoto zařízení.

Útulky pro zvířata plní více účelů. Tato zařízení byla původně zřízena za účelem ochrany veřejného zdraví a zabránění šíření zoonóz (např. vztekliny). Jedná se tedy v podstatě o karanténní zařízení pro zvířata s neznámou zdravotní anamnézou. Kromě toho útulky slouží jako dočasná péče pro ztracená a zatoulaná zvířata, která si následně majitel vyzvedne a převezme opět do své péče. Dále poskytují dočasnou péči (veterinární i chovatelskou)

opuštěným zvířatům, které majitel opustil nebo vyhnal (dle § 4 zákona č. 246/1992 Sb., České národní rady na ochranu zvířat proti týrání, je opuštění zvíře s úmyslem se ho zbavit nebo vyhnat považováno za týrání), přičemž je předpokladem vrátit zpět zvíře původnímu majiteli v co nejkratší možné době, případně následně předat zvíře osvojiteli na základě adopční smlouvy. Útulek zajišťuje rovněž humánní utracení zvířat smluvním veterinářem útulku, pro něž by byl jejich život spojen s trvalou bolestí či utrpením, a to např. v důsledku autonehody či týrání. V neposlední řadě slouží pro dočasné umístění a péči odebraných zvířat úředním rozhodnutím správního orgánu na základě šetření Státní veterinární správy a k pozorování zvířat neznámého majitele, která zranila osobu. V posledních letech se navíc útulky stávají místem, kde nezodpovědní chovatelé odkládají nechtěné zvíře (Žák & Doleželová 2017).

Organizace The Humane Society of the United States (2008) udává, že by měl být útulek postaven, udržován a provozován tak, aby byl pro veřejnost atraktivní a dostupný, ale především by měl poskytovat bezpečné a zdravé prostředí jak pro zvířata v něm pobývající, tak pro lidi, kteří se o ně starají (personál útulku). Na prvním místě by měl být pohoda (welfare) zvířat, ale i přesto zažívají zvířata v těchto zařízeních určitou úroveň stresu, a proto by veškerá opatření měla alespoň tento stres minimalizovat. Obecně by měl útulek uspokojit základní i zvláštní potřeby zvířat (např. léčení), poskytovat ochranu před přírodními živly a minimalizovat šíření nemocí a parazitů. Zvířata, která jsou ve stresu nebo se zotavují ze zranění nebo nemoci, by v období rekonvalescence měla mít i v útulcích klidné místo k odpočinku. Pokud jsou udržována v neustále ostražitěm stavu a ve stresu (např. kvůli těsné blízkosti štěkajících psů), může se doba jejich zotavení prodloužit nebo může dojít k různým komplikacím.

Do útulků se dostávají ztracení nebo toulaví psi odchyceni specializovanou odchytovou službou nebo občany, případně psa odloží jeho majitel nebo je zde umístěn v důsledku rozhodnutí úřadů, jak bylo zmíněno v jednom z předcházejících odstavců. V kontextu tématu této práce je důležité také zmínit, že samotní majitelé psi odkládají do útulku nebo se jich jinak zbavují (opustí je) z různých důvodů, k nimž se řadí především vlastnosti, znalosti, zkušenosti a očekávání majitelů, ale také fyzické a behaviorální charakteristiky zvířat (Žák & Doleželová 2017). To znamená, že u celé řady psů, jež se nachází v útulku, se může vyskytovat určité problémového chování ještě před jejich umístěním do tohoto zařízení, a proto se jej majitelé jakýmkoliv způsobem zbaví. Samotný pobyt v útulku pak samozřejmě může toto problematické chování zhoršit, což se posléze promítá do delšího hledání nového osvojitele (delší setrvání psa v útulku) nebo se pes vrátí po osvojení zpět do útulku.

V prostředí ČR mohou být útulky obecní nebo městské a soukromé, ale rovněž jsou zřizována i tzv. depozita či azyly. Obecní a městské útulky zřizuje město, které je může i provozovat (v těchto případech bývá pod správou Městské policie, Odboru životního prostředí nebo technických služeb města), ale mnohdy může být provozovatelem i soukromý subjekt. Soukromé útulky spadají čistě pod soukromé subjekty, které je jak budují, tak provozují. Depozita a azyly jsou určitou formou útulků, avšak z legislativního a formálního hlediska nesplňují podmínky útulku (např. nemají karanténní prostory) a nejsou na seznamu Státní veterinární správy, která vydává závazný posudek ve stavebním řízení. Často jde jen o domácnost chovatele. Z hlediska financování jsou obecní a městské útulky financovány z rozpočtů těchto místních samospráv. Soukromé útulky nabízejí své služby odchytu a poskytování karantény psům městům a obcím za úplaty (např. měsíční poplatek nebo platba

za každého psa zvláště). Náklady spojené s odchycem a karanténou psa v útulku je povinen uhradit jeho majitel, pokud se jej podaří dohledat (Žák & Doleželová 2017).

Je rovněž důležité zmínit dva další typy útulků, a to tzv. No-kill Shelters, kde nedochází k eutanazii zdravých nebo nemocných, ale vyléčitelných zvířat kvůli kapacitě útulku apod. Tento typ útulků se nachází právě i v ČR. V jiných zemích existují rovněž tzv. Kill Shelters, kde dochází k eutanazii nejen u jedinců s nevléčitelnou nemocí a dalších neřešitelných situací (např. silná agrese, která může ohrozit nejen personál útulku na životě), ale i u zdravých zvířat, a to z kapacitních či populačních důvodů (přemnožení toulavých psů atd.). Tento typ útulků se nachází např. v USA či Velké Británii. Jedná se samozřejmě o velmi citlivou a rozporuplnou oblast, která je značně diskutována. Nezisková organizace People for the Ethical Treatment of Animals (2023), dále jen PETA, která velmi silně bojuje za práva zvířat ve všech oblastech (snaží se omezovat testování na zvířatech, jejich chov pro maso a další produkty atd.), sama udává, že je v mnoha případech humánnější usmrcení eutanazií, než přeplněné útulky a následné zdlouhavé a bolestivé umírání zvířat, která nemohla být přijata do útulku právě kvůli plné kapacitě (typicky jejich uvázáním v lese, vypuštěním, utopením apod.). Mimo to PETA argumentuje tím, že je dle jejich názoru v některých případech vhodnější přistoupit k eutanazii, než stresovat zvíře dlouhým a stresujícím pobytem v útulku, kde se mohou již po pár týdnech začít někteří jedinci psychicky zhoršovat a být uzavřenější, depresivní, úzkostní nebo agresivní. Jsou-li pak tato zvířata osvojena, tak jsou následně i často opakovaně vrácena do útulku kvůli problémům s chováním.

V závěru této podkapitoly je rovněž nutno zmínit péči, která je poskytována psům v útulku. Kromě pravidelného sledování fyzického a psychického stavu psů, jejich krmení a napájení, čištění kotců a venčení (v areálu útulku nebo mimo něj nebo ve výběžích), je rovněž pravidelně kontrolováno zařízení útulku (kotce, boudy atd.), aby nedošlo ke zranění zvířat. Zvýšená pozornost je věnována březím a kojícím fenám a štěňatům. Obvykle jsou psi v kotcích jednotlivě, ale někdy je umístěno i více psů do jednoho kotce či výběhu. Veškeré veterinární úkony provádí a zaznamenává smluvní veterinární lékař. Kromě všech těchto činností by však měla být věnována i zvýšená pozornost tzv. enrichmentu, kdy dochází ke zlepšení podmínek a behaviorální péče o zvířata žijící v zajetí nebo stísněných prostorech (kotec apod.) v návaznosti na jejich behaviorální potřeby. Účelem je redukce stresu a zlepšení pohody zvířat, a to za pomoci fyzické i psychické stimulace, která podporuje přirozené chování zvířat. Enrichment by měl zabránit projevům abnormálního a stereotypního chování. Sociálních interakcí s lidmi a jinými psy (např. při venčení dobrovolníky), může zlepšit přizpůsobení psů prostředí útulku. Pravidelná sociální interakce s lidmi má pozitivní vliv na celkovou pohodu psů. Pozitivní je rovněž skupinové ustájení psů, které však musí být pečlivě zváženo a prováděno, aby nedošlo k napadání psů navzájem, utlačování slabších jedinců apod. (Žák & Doleželová 2017).

3.3 Problémové chování psů

Problémovým chováním se rozumí takové chování zvířete, které je považováno za problematické, respektive je za problematické považuje jeho majitel. Za vznikem tohoto chování může stát celá řada příčin (Amat M. et al. 2009). Dále Landsberg & Denenberg (2022) rozdělují tři stupně nežádoucího. První je chování psa v normálním rozmezí pro jeho

věk či plemeno a obvykle potřebují jen majitelé poradit skrz výchovu a výcvik. Druhý typ chování je obzvláště intenzivní nebo obtížně zvládatelný, kdy může jít např. o poruchy eliminačního chování, štěkání, vynucování pozornosti apod. Posledním stupněm je chování, které je abnormální nebo patologické v důsledku emočních poruch nebo problémům s psychikou, jež se mohly vyvinout v důsledku genetických faktorů, stresu, nedostatečné rané socializace, zdravotních problémů nebo zvláště traumatických událostí. Yamada et al. (2019) zjistili za pomoci online průzkumu u majitelů psů (2050 respondentů), že 86 % psů vykazovalo alespoň jeden problém s chováním z 25 možných (destruktivní chování, separační úzkost, agrese vůči neznámým lidem či psům, štěkání na zvuky uvnitř domu a další). K naprosto stejnému výsledku došli i Didehban et al. (2020), kteří u 86 % ze 401 sledovali alespoň jedno problematické chování, nejčastěji šlo o strach, destruktivní chování a agresivitu vůči neznámým lidem. O to více je problematické toto chování v kontextu psů z útulku a jejich následného navrácení zpět. Návraty jsou frustrující nejen pro psy, ale mohou být náročné i pro zaměstnance útulku a osvojitele (bývalého osvojitele). Především ale může dojít ke zhoršení problémového chování u navraceného psa a tím i snížení šance k jeho další adopci (Scott et al. 2018).

Zajímavá data shromáždili Jensen et al. (2020) během svého výzkumu v dánském útulku v letech 1996 až 2017, kde sledovali důvody odložení psa v útulku (celkem šlo o 3 204 psů). Nejčastěji uváděnými důvody odložení psa do útulku byly zdravotní problémy majitele (29 %), problémové chování psa (23 %), problémy s bydlením (21 %) a nedostatek času (14 %). Tyto důvody uváděli sami majitelé při odložení psa do útulku, tudíž se lze jen domnívat, zda zdravotní problémy či problémy s bydlením byly skutečné a nešlo o výmluvy. Pracovníci útulků se totiž v praxi mnohdy setkávají s tvrzením o vzniku alergie apod., následně po příjmu psa zjistí, že se u něj vyskytuje některé problémové chování, tudíž vzniká prostor pro polemiku skutečného důvodu. Ovšem i tak byla z oficiálního hlediska vrácena jedna čtvrtina psů kvůli problémovému chování, což je relativně vysoký poměr.

Bohland et al. (2023) v rámci své studie mimo jiné přišli na to, že z 99 adoptovaných psů různými majiteli, přičemž většina z nich vykazovala nějaký typ problémového chování, bylo 7 % již v minulosti vráceno z adopce a 7 % se během studie vrátilo zpět do útulku. Problémové chování se u psů z útulku vyskytuje skutečně velmi často, což potvrzují Scott et al. (2018) v průzkumu se 107 psy z útulku, kdy u 53,3 % z nich bylo sledováno problémové chování a zároveň data ukázala, že počet dní strávených v útulku byl spojen s přítomností problémového chování. Rovněž Vitulová et al. (2018) potvrdili ve své výzkumu formou dotazníků (192 psů a respondentů) v českých útulcích, že 72 % psů mělo problémy s chováním v prvním týdnu po adopci. Nebyl však zjištěn žádný vliv pohlaví, věku, velikosti nebo zdravotního stavu, ale psi se zdokumentovanou historií týrání vykazovali problémové chování po adopci častěji než psi netýraní.

Během vývoje psa se rozlišuje několik period (délka období se liší dle plemena apod.), které je potřeba v kontextu problémového chování důležité zmínit. Jedná se v prvé řadě o období neonatální (od narození do přibližně 13 dnů), které je primárně věnováno jedné funkci, a to získávání výživy od matky. Štěně je chráněno před vlivy vnějšího prostředí, jak mateřskou péčí, tak svými vlastními omezenými smyslovými, motorickými a intelektuálními schopnostmi. Štěně v tomto období může být nepříznivými podmínkami narušeno z fyziologického hlediska zcela zásadně, ale psychicky minimálně. Následuje přechodné období

(přibližně 13 až 21 dnů po narození), kdy štěňata začínají pomalu konzumovat potravu jako dospělci, mohou chodit a jsou schopna opustit prostor „hnízda“. Další důležitá změna nastává ve vztahu s matkou, který se stává složitější, protože se objevují další vzorce chování. Navíc se štěně mění ze zvířete, které je vysoce chráněné před svým okolím, na extrémně citlivé. Tato změna se pojí s utvářením primárních sociálních vztahů. Posléze přichází perioda socializace (přibližně 21 dnů až 12 týdnů po narození), kdy se začíná projevovat většina dospělých vzorců chování spíše v hravé formě, a proto je také nejvýraznějším aspektem chování sociální hra. Štěně snadno rozvíjí sociální vztahy s ostatními psy i lidmi a jedná se obecně o kritické období pro utváření sociálních vztahů. Další je perioda juvenilní (přibližně 12 týdnů až 6 měsíců po narození či později), kdy dochází k dozrání pohybových schopností. Končí zráním sexuálních schopností a následnou schopností vytvářet úplné sexuální vztahy (Scott & Fuller 1965). Psi jsou v pubertálním období přibližně mezi 6 měsíci až 1 rokem života. Za dospělé lze považovat psy přibližně ve věku 1 až 2 let (Harvey 2021).

Vývoj chování psa pokračuje po celý jeho život. Důležité změny následují např. po narození štěňat samici. Z hlediska socializace a sociálních vztahů je však zcela zásadní přibližně doba od 3 týdnů věku štěněte, kdy dochází k osvojení vztahu k jiným zvířatům, lidem a místům. Cokoli se zde stane, stanoví obecný vzorec, který ovlivní téměř vše v pozdějším životě psa, přičemž v pozdějším věku, respektive od doby pohlavní dospělosti je vliv událostí menší (Scott & Fuller 1965).

Příčin problémového chování je celá řada. Pro potřeby této práce byly rozděleny do třech hlavních skupin, a to na příčiny vzniku problémového chování v rané ontogenezi, po odstavu a na zdravotní problémy, které souvisejí se vznikem problémového chování.

3.3.1 Příčiny problémového chování v rané ontogenezi

Konkrétně období socializace je z hlediska problémového chování kritické. Štěně odebrané z vrhu v raném vývoji a ručně dokrmované si často vytvoří svůj prvořadý vztah s lidmi a psům věnuje menší pozornost. Při odstavu o něco později (při optimálním odstavu) si vytváří silné vztahy se psy a zároveň i s lidmi. Při pozdním odstavu si vytváří spíše silnější vztahy se psy a jeho vazby s lidmi bývají spíše slabší (Scott & Fuller 1965). To potvrdili i Puurunen et al. 2020, kteří sledovali ve svém výzkumu, že jedinci odstavení později než v 8 týdnech věku projevovali častěji strach z cizích lidí. Samozřejmě je nutno podotknout, že vždy záleží na okolnostech, ať už jde o povahu konkrétního jedince, jeho životní prostředí či o přístup majitele apod.

Že je období socializace u štěňat velmi důležité z hlediska jejich chování v budoucnosti potvrzuje rovněž studie Fratkin et al. (2013), kde autoři došli k závěru, že neadekvátně socializovaní psi byli v prováděných testech více nejistí a agresivní či dominantní, než psi adekvátně socializovaní v tomto období, a samozřejmě vykazovali obecně nižší míru socializace vůči lidem i psům. Výsledky dále ukázaly, že chování psů ovlivňují jejich majitelé (chovatele) právě v období rané ontogeneze, a to už jen tím, že je neadekvátně socializují. Proto se také jakékoliv nevhodné chování vůči psovi v tomto období ze strany majitele (násilí, tresty atd.) následně promítne do chování psa, jelikož jde o skutečně velmi citlivé období.

Matka štěňat může být v tomto období agresivní vůči lidem či jiným zvířatům, pokud chtějí přijít do kontaktu s jejími potomky. Agresivita obvykle vymizí po návratu

hormonálního stavu do normálu nebo po odstavu. Fena může být agresivní rovněž vůči štěňatům. Toto chování samozřejmě vnímají i její štěňata, a proto u nich může dojít rovněž k problémovému chování (Landsberg & Denenberg 2022). Z obecného hlediska je vliv matky na její potomky zcela zásadní, pokud jde o chování štěňat v dospělosti. Mateřská interakce je důležitá při vytváření vazeb mezi štěňaty a fenou a předpokládá se, že hraje roli v sociálním vývoji štěňat. Právě interakce matky s jejími potomky s sebou nese dopady na chování štěňat během jejich dospělého života, přičemž tato oblast není doposud zcela pochopena, ačkoliv jde o významný aspekt pro chovatele, kteří chtějí předejít budoucímu problémovému chování. Je však známo, že zcela zásadní je již zmíněné období socializace, které se jeví jako nejdůležitější z hlediska chování, protože během této doby jsou štěňata schopna učit se z interakcí se svými sourozenci, fenou a lidmi. Kromě toho se ukazuje, že nekvalitní mateřská péče vede k bojácnému chování dospělých psů a že samotné mateřské chování s největší pravděpodobností formuje charakter štěňat, což ovlivňuje i chování dospělého psa (Santos et al. 2020).

3.3.2 Příčiny vzniku problémového chování po odstavu

Často se lze setkat s názorem, že za problémovým chováním psů stojí mnohdy jeho majitel či předchozí majitelé, s čímž nelze než souhlasit. Majitelé mohou být skutečně v některých případech zodpovědní za problémové chování svých psů, přičemž se tyto problémy mohou pojít s určitými aspekty jejich osobnosti, postojů či chování. S prevalencí určitého problémového chování může souviset např. výcvik a poslušnost psa, respektive zanedbání výchovy a výcviku, ale jistou roli hraje i předchozí zkušenost majitele s vlastnictvím psa (např. zkušený majitel zvládne lépe výchovu i výcvik psa), ale aspektů je celá řada, přičemž vznik problémového chování z různých příčin může vzniknout jak v blízké době po odstavu, tak v dospělosti psa (Jago & Serpell 1996).

Především období spojené s dospíváním (pubertální období) je považováno majiteli za náročné. Mnohdy si mohou myslet, že chování související s dospíváním se vyřeší samo bez jejich zásahu, a to tím, že pes jednoduše časem dospěje, což je sice do určité míry pravda, ale neznamená to, že má být neadekvátní chování přehlíženo. Ačkoli toto vnímání může majiteli pomoci tolerovat nežádoucí chování, tak ale zároveň může vést k zanedbání, čímž se problémové chování psa jen utvrdí a řešení bude s přibývajícím věkem o to náročnější. Navíc se může snížit i pohoda psa, např. pokud u psa nebyla v raném věku řešena vznikající separační úzkost, tak celý život bude vystaven stresu z osamělosti. Tím zde vyvstává další problém, a to neznalost majitelů psů v oblasti jejich chování a obecně správné výchově a výcviku, jelikož právě poslední dva zmíněné aspekty jsou důležitým faktorem v rámci problémového chování (Owczarczak-Garstecka et al. 2023).

Studie Jensen et al. (2020) byla již zmíněna, kde bylo mimo jiné zjištěno, že do sledovaného dánského útulku jedna čtvrtina majitelů odložila svého psa kvůli problémovému chování, avšak samotní autoři uvádí, že problémové chování může pramenit ze strany člověka (majitele). Sami autoři uvádí, že důvodem může být právě nepochopení potřeb psa či špatná péče. Může jít o neposkytnutí dostatku aktivity a prostoru. Potom se zvíře, které je ponecháno samo v uzavřených prostorech po dlouhou dobu, uchyluje k destruktivnímu chování, štěkání, vytí apod. K tomu Holland (2019) dodává, že si majitelé při pořízení psa, ať už jakoukoliv

cestou (z útulku, od chovatele atd.), nemusí plně uvědomovat, kolik času, energie a finančních prostředků vyžaduje vlastnictví psa, jestliže má mít odpovídající životní podmínky.

Zcela zásadní negativní dopad v chování psa a obecně jeho psychikou, ale v podstatě i fyzickou stránku, má nevhodné zacházení nebo jeho týrání ze strany majitele, a to v podstatě v jakémkoliv věku. Proto za vznikem problémového chování nejen u psů v útulku stojí často bývalý majitel psa. To potvrzuje i Vitulová et al. (2016), kteří ve svém výzkumu sledovali statistiky významnou závislost mezi psy, kteří byli před adopcí týraní nebo čelili špatnému zacházení či podmínkám, a problémovým chováním, které se projevovalo u jejich nových majitelů.

Je tedy zřejmé, že majitel má na psa zcela zásadní vliv, na což poukazují i Barcelos et al. (2023), kteří sledovali, že se problémové chování psů (agresivita, bojácné a úzkostné chování a nedostatek kontroly nad psem) korelovaly s horší psychickou pohodou majitele. Jak již bylo naznačeno, tak problémové chování může plynout ze špatných životních podmínek psů. Kromě toho mohou mít psychické problémy majitelů negativní vliv i na chování psů, protože psi mohou odrážet emoce svých majitelů a navíc na ně dopadat důsledky těchto psychických problémů (např. majitel v depresi s nízkou motivací k plnění každodenních pohybů nedopřeje psovi dostatek pohybu, venčení či krmení). Psychické problémy tak mohou vést k horší péči o psa nebo sníženému vystavení psa různým podnětům (zanedbání socializace atd.) a v důsledku toho dochází ke vzniku problémového chování nebo jeho zhoršení.

Z uvedených poznatků vyplývá, že nepochopení chování a podstaty osobnosti psa, stejně tak jako zanedbání výcviku, výchovy nebo obecně péče může vést ke vzniku problémového chování, ať už jde o vynucování pozornosti, separační úzkost, různé strachy a fobie či poruchy eliminačního chování.

3.3.3 Zdravotní problémy související se vznikem problémového chování

Dnes je již poměrně dobře známo, že bolest souvisí s výskytem problémového chování.

Typické jsou v tomto ohledu bolestivé muskuloskeletální, gastrointestinální a dermatologické stavy. Psi trpící bolestí nebo nějakou nemocí se mohou cítit více ohroženi, a proto u nich může být pozorována vyšší míra úzkosti, případně frustrace. Samozřejmě se s bolestí pojí defenzivní chování (agrese, agónie atp.), problémy s výkonem a výcvikem (např. pes má problémy se cvikem "sedni" kvůli bolesti kyčlí), problémy s hygienou (močení v domě atd.), nadměrné vyhledávání pozornosti od majitele apod. (Mills et al. 2020). Rovněž smyslové postižení psů (vady nebo ztráta sluchu či zraku) mohou zvyšovat frustraci a vyvolávat agresivitu a úzkost (Savel & Sombé 2020). S bolestí se může pojit i tzv. vytěšňovací chování, kam patří zívání, časté protahování, drbání či nadměrné olizování, přičemž některé tyto projevy slouží zvířeti k uvolňování endorfinů, čímž dochází ke zmírnění jejich nepohodlí. Nutno podotknout, že bolest nemusí přímo být příčinou problému, ale může jej zhoršit. V praxi je značným problémem skutečnost, že je bolest podceňovaným faktorem při řešení problémového chování psů (Mills et al. 2020). Lze se domnívat, že řada majitelů si ani není vědoma toho, že toto chování může souviset s bolestí či zdravotními problémy psa.

Zdravotní problémy, které následně vyústí až k problémovému chování, mohou být nejen získané či chronické (např. majitel nepostřehne, že má jeho pes problémy se zády), ale

mohou být rovněž vrozené, přičemž lze zmínit např. psy se zbarvením Merle, s nímž se pojí vyšší riziko rozvoje poškození sluchu a zraku (Langevin et al. 2018).

V podstatě jakýkoliv zdravotní problém, který způsobuje bolest nebo zvyšuje podrážděnost psa (např. onemocnění zubů, artritida, alergie), může vést k agresí. Pes se může stát agresivním, když se s ním manipuluje nebo jen zaznamená, že s ním bude manipulováno. Orgánová dysfunkce (např. ledvin, jater), onemocnění CNS a endokrinopatie (např. nádory varlat a vaječníků a dysfunkce štítné žlázy) mohou také přispívat k podrážděnosti a agresivitě. Je důležité podotknout, že vyléčení zdravotního problému může agresí psa zcela vyřešit, ale rovněž se může stát, že toto problémové chování přetrvává, jelikož si jej pes osvojí, a proto např. bude stále agresivní při manipulaci. Problémové chování se u psa může projevit až ve stáří, jelikož se proces stárnutí pojí s progresivními a nevratnými fyzikálními změnami, které mohou ovlivnit chování. Starší psi mohou vykazovat pokles kognitivních funkcí (paměť, učení, vnímání atd.), ale především mohou trpět řadou zdravotních problémů. To vše může vést ke vzniku některého problémového chování (Landsberg & Denenberg 2022)

3.3.4 Ostatní příčiny vzniku problémového chování

Za problémovým chováním může kromě uvedených faktorů stát rovněž plemenná příslušnost. Lze zmínit např. kokršpaněly, u nichž jsou již delší dobu známy problémy s agresí, přičemž byla zjištěna vyšší prevalence agrese u samců (Engdahl et al. 2023). Příčina těchto problémů pramení z genetiky, kdy konkrétně u anglických kokršpanělů existuje dědičný faktor pro dominantní až agresivní chování (Pérez-Guisado et al. 2006). Některá plemena či zbarvení jsou stále velmi oblíbená i přes jejich zvýšenou predispozici ke zdravotním či psychickým problémům. Typickým příkladem je francouzský buldoček (Holland 2019). Ze zbarvení lze zmínit merle, s nímž se pojí vyšší riziko rozvoje poškození sluchu nebo zraku či psychických poruch (větší sklony k agresí nebo úzkosti), které je dnes rozšířeno např. u australských ovčáků, border kolií, jezevčků, francouzských buldočků nebo dokonce čivav (Langevin et al. 2018). Merle je barva srsti, kde jsou eumelaninové oblasti (tmavé oblasti) neúplně a nepravidelně zředěné, což vede k typickým intenzivně pigmentovaným skvrnám (Little 1957 cit. dle Langevin et al. 2018). Zdravotní problémy psů pak mohou vést ke vzniku problémového chování. U řady módních plemen nebo zbarvení se dříve nebo později objeví problémy, kterým by mnohdy šlo předejít adekvátními chovatelskými postupy, tedy např. vyřazením jedinců nejen s estetickými, ale především s vrozenými fyzickými či psychickými problémy. Ve snaze uspokojit rostoucí poptávku chovatelé tyto problémy obvykle záměrně přehlížejí a dochází k množení jedinců s různými genetickými vadami apod. (Savel & Sombé 2020).

Dle Junttila et al. (2022) se jednotlivá plemena psů liší kognitivními schopnostmi (učení, paměť, inhibiční kontrola, řešení problémů a sociální poznávání), což jsou důležité vlastnosti téměř ve všech aspektech života zvířete. Autoři ve své studii zjistili v pěti ze sedmi kognitivních testů signifikantní rozdíly mezi jednotlivými plemeny psů. Byly zjištěny rozdíly mezi plemeny v úkolech měřících (Junttila et al. 2022):

- sociální kognici (nejvyšší míra sociální kognice byla zaznamenána u zlatého retrívra, španělského vodního psa a anglického kokršpaněla; nejnižší pak u německého ovčáka, belgického ovčáka a kříženců);

- vytrvalosti při neřešitelném úkolu (nejvíce vytrvalý byl australský ovčák, border colie a španělský vodní pes; nejméně pak anglický kokršpaněl, zlatý retrív a australská kelpie);
- inhibiční kontroly (vysoká inhibiční kontrola byla zaznamenána u border colie, kříženců a australského ovčáka; nízká pak u labradora, belgického a německého ovčáka);
- schopnosti prostorového řešení problémů (nejschopnější byl belgický, německý a australský ovčák; nejméně schopný pak zlatý retrív, kříženci a anglický kokršpaněl).

Rozdíly byly patrné také v (Junttila et al. 2022):

- úrovni aktivity, což bylo sledováno za pomoci GPS obojku (největší míra aktivity byla zaznamenána u belgického ovčáka, anglického kokršpaněla a německého ovčáka; nejmenší pak u šeltie, finský laponský pes a howawarta);
- setkání s neznámou osobou (agresivitu či bázlivost vykazovala šeltie, španělský vodní pes a belgický ovčák; nejvíce přátelský byl zlatý retrív, howawart, anglický kokršpaněl);
- průzkumu nového prostředí (nejvíce nové prostředí prozkoumával anglický kokršpaněl, belgický ovčák a australská kelpie; nejméně prozkoumávala nové prostředí šeltie, finský laponský pes a border colie).

Naproti tomu nebyly dle Junttila et al. (2022) nalezeny žádné rozdíly mezi plemeny v rámci krátkodobé paměti nebo logického uvažování. Ovšem zcela zásadním aspektem je v rámci schopností a chování psů jejich osobnost a individualita, jelikož pouhá plemenná příslušnost nezaručí jednotný typ chování u všech zvířat daného plemene, což potvrzuje i studie Salonen et al. (2023), která mimo jiné dospěla k závěru, že plemeno psa není prediktorem jeho osobnosti, ale pravděpodobnost projevení určitých osobnostních rysů se u jednotlivých plemen liší, což znamená, že z tohoto hlediska existují určité rozdíly mezi plemeny. Např. zlatý retrív bude mít pravděpodobně odlišné osobnostní rysy než kavkazský pastevecký pes.

Na tomto místě je důležité podotknout, že chování psů je do jisté míry konzistentní v průběhu času či v konkrétních situacích. To platí především pro starší psy, u nichž je jejich chování stabilnější, naopak je tomu u štěňat. Ovšem chování psů se může změnit v reakci na výcvik socializaci, nebo pokud pociťují strach. Zájemci v útulku se často snaží např. na základě svých pozorování a interakcí se psem v prostředí útulku nebo na vycházce zjistit, jak se asi bude chovat adoptovaný pes v novém domově (Fratkin et al. 2013). Ovšem na základě poznatků této studie je zřejmé, že se pes může chovat v novém domově odlišně než v prostředí útulku, jelikož může pociťovat strach apod., což může vyústit až k problémovému chování (např. separační úzkosti).

3.3.5 Typy problémového chování psů v kontextu jejich návratu do útulku

Jako nejčastěji vyskytujícím se typem problémového chování byla označena nevychovanost a destruktivní chování, které mohlo souviset se separační úzkostí (Gates et al., 2018, Lord et al., 2008). Dále se jednalo o přílišnou energičnost psa a velmi málo vykazovalo teritoriální agresí, když jim byla např. odebrána potrava, ale agrese vůči lidem nebo jiným psům byla mnohem čtenější. Dále je velmi zajímavé, že většinu osvojitelů, jejichž pes měl

někaké problémové chování, nikterak významně neznepokojovalo (Gates et al., 2018). Bylo také zjištěno, že nevychovanost spojená s problematickým výcvikem se týkala hlavně psů mladších jednoho roku (Lord et al., 2008). Dále Vitulová et al. (2018) zjistili, že nejčastějšími problémy s chováním u adoptovaných psů z vybraných českých útulků byla agresivita, strach, destruktivní chování, nadměrná vokalizace a separační úzkost. Kromě toho Herron et al. (2014) v rámci své studie zjistili, že z celkových 116 sledovaných adoptovaných psů bylo 6 vráceno do útulku, přičemž 3 z nich kvůli separační úzkosti. Následující text pak uvádí podrobnosti týkající se různých typů problémového chování, a to agresivitě, strachu a fobii, separační úzkosti, stereotypnímu chování, poruchám eliminačního chování, destruktivnímu chování a vynucování pozornosti.

Dle Scandurra et al. (2018) lze agresivitu u psů popsat jako nepřátelské chování (např. výhrůžná gesta nebo přímo útoky), které může způsobit fyzickou nebo emocionální újmu jednomu nebo více různým cílům (člověku či zvířeti), přičemž je záměrem agrese změnit chování toho, vůči komu je agrese vysílána. Např. pes začne cenit zuby a vrčet, když mu jiný pes chce vzít hračku, čímž vysílá vůči druhému psovi signál s tím, ať jde pryč a hračku nechá být, tedy ať změní své chování. Vnitrodruhová agrese je zaměřena na příslušníky stejného druhu (např. mezi psy navzájem), zatímco mezidruhová agresivita je zaměřena na příslušníky různých druhů (např. mezi psem a člověkem). Agresi může vyvolat i ohrožující událost, která nesouvisí s člověkem nebo zvířetem. Agrese je více sledována u samců (Scandurra et al. 2018). Existuje mnoho typů agresivního chování s různou motivací, přičemž ve většině případů hrají roli strach, úzkost, nejistota, genetika a naučené reakce. Ve výskytu agrese u psa a jejím rozvoji hraje významnou roli období raného vývoje psa, socializace a předchozích zkušeností. Agrese se může pojit se strachem (obraná agrese), pokud se pes nemůže vyhnout podnětu, chtějí si udržet své místo (např. mezi majitelem a podnětem) nebo když zjistí, že je agrese úspěšná při odstranění hrozby. Také může být spojena s ochranou zdrojů (hraček, potravy apod.) či teritoria (zahrady, domu atd.), ale se lze setkat s agresí typickou pro predátory, která probíhá bez varování a útok je určen k zabití kořisti a kousnutí je zcela bez zábran, a proto jde o nejnebezpečnější typ agrese (Landsberg & Denenberg 2022).

U psů, kteří mají problémy s agresivitou, je vždy nutné pečlivě vyhodnotit prognózu změn chování a riziko pro potencionální osvojitele a veřejnost, než budou tito jedinci předání novým majitelům a převezeni do domácího prostředí. Je třeba zhodnotit i další možnosti managementu agresivních psů (převoz do útulku s většími zkušenostmi s agresivními psy atd.), pokud by přesun k novému majitel měl být příliš riskantní (Raudies et al. 2021). Bohland et al. (2023) za pomoci dotazování majitelů adoptovaných psů sledovali, že v různých časových bodech po adopci (7, 30, 90 a 180 dní) vykazovali psi vysokou prevalenci agrese vůči cizím lidem (81,7 %), agrese vůči majiteli (32,3 %), agresi vůči cizímu psovi (75 %) a vůči známému psovi (37,8 %). Z toho vyplývá, že riziko agrese po adopci je značné, a proto se právě agrese stává jedním z častých důvodů k návratu psa zpět do útulku.

Dalším typem problémového chování je stereotypní chování, což je chování, které se opakuje, nemění se jeho průběh, nemá žádný zřejmý účel nebo funkci a jeho výskyt je z hlediska trvání frekventovaný či nadměrný. Vzniknout může např., pokud pes nemá dostatek aktivity nebo možností se zabavit, je deprivovaný nebo může jít o následek zdravotního problému či přímo neurologické poruchy, ale rovněž může toto chování nastat v případě změny prostředí. Jakmile toto chování majitel zachytí ihned, tak je možné jej patřičnými

opatřeními odstranit (zajistit dostatek zábavy pro psa, když je doma sám, poskytnout mu dostatek aktivit apod.). V opačném případě se může problém zhoršovat nebo se natolik toto chování utvrdí, že jej bude náročné následně eliminovat (Landsberg & Denenberg 2022).

Často se lze u psů setkat rovněž se strachem. Strach vyvolávají u jedince podněty související s hrozbou, přičemž následně strach způsobuje určité vzorce adaptivního chování, aby se daný jedinec této hrozbě vyhnul nebo se s ní vyrovnal (např. útěk). Hrozba je tudíž to, co vyvolává strach (Adolphs 2013). Jedním z nejrozšířenějších problémů je u psů sociální strach, což znamená strach z příbuzných nebo neznámých lidí a psů. Na základě behaviorálního průzkumu na 6 000 psech, který provedli Puurunen et al. (2020), byly identifikovány některé klíčové faktory spojené právě se strachem. Ukázalo se, že bojácní psi byli méně socializovaní během štěněcího věku, ale rovněž byla zjištěna vyšší míra strachu u samic, konstitučně menších psů, kastrátů a u jedinců žijících v městském prostředí. Taktéž se ukázalo, že úroveň socializace ve štěněcím věku měla silnou souvislost se strachem ze psů i cizích lidí. Psi, kteří se účastnili výcvikových a dalších aktivit, měli strach tohoto typu menší. Samozřejmě je strach u zvířat i lidí normální, ale pokud je přehnaný či dlouhotrvající, tak může způsobovat psovi úzkosti, zvyšovat riziko onemocnění apod. Navíc může vést až k agresí, což situaci jen jen zhoršuje. V kontextu osvojení psů z útulků je možné zmínit, že Bohland et al. 2023 sledovali v různých časových úsecích po adopci zvýšenou prevalenci strachu vůči cizím lidem (58,2 %), strachu v důsledku nedostatečné socializace (95,8 %) a strachu ze psů (80,0 %). Nutné zmínit, že psi jsou v útulku pod silným stresem a jejich další přesun k novému majiteli samozřejmě vyvolává další strach a stres, tudíž nejde o nic neobvyklého a na tento aspekt je potřeba při adopci psa z útulku myslet a počítat s ním. Osvojitele by měli upozornit pracovníci útulku, což se však v praxi mnohdy neděje a dochází jen k předání psa bez jakýchkoliv dalších instrukcí.

Poruchy eliminačního chování mohou u psů vzniknout kvůli nedostatečnému výcviku či venčení, v důsledku strachu nebo úzkosti, případně může jít o značkování (typické u psů, případně u fen v době říje), a to obvykle v nové domácnosti, kde je přítomen pach jiného psa. Opět ale může jít o důsledek zdravotních problémů (např. onemocnění vedoucí k častějšímu vylučování, bolesti při vylučování nebo nedostatku kontroly nad vylučováním). Proto je také nutné, aby byl pes nejdříve vyšetřen veterinářem a až posléze může dojít k nácviku posílení eliminace v žádoucích místech (venku, na podložce atd.), nikoliv trestáním (Landsberg & Denenberg 2022).

Jedním z častých typů problémového chování je separační úzkost (separační anxieta), kterou se dle Palestrini et al. (2010) rozumí takové problémové chování, které pes vykazuje výhradě v nepřítomnosti majitele. Jedná se o komplikovaný behaviorální problém, který se často projevuje destruktivním chováním nebo nadměrnou vokalizací (štěkání, kňučení apod.), když je pes ponechán sám (Feuerbacher & Muir 2020). Separační úzkost patří k nejrozšířenějším a především obtížně řešitelným problémům. Projevy úzkosti mohou, a obvykle taky jsou, pro majitele psů nežádoucí a poškozují tak vazbu mezi člověkem a psem, respektive vztah člověka k psovi (pocity vzteku vůči psovi, bezradnost atd.), což může dojít až do fáze, že majitel psa např. vrátí zpět do útulku (Herron et al. 2014).

Palestrini et al. (2010) ve své studii sledovali psy se separační úzkostí, a to za pomoci videozáznamů. Sledováno bylo 23 psů se separační úzkostí ve věku od 5 měsíců do 13 let a doba sledování činila 20–60 minut po odchodu majitele. Psi během nepřítomnosti majitele

trávili většinu času vokalizací a orientací na okolí. Psi také lapali po dechu, byli pasivní a ničili předměty. Většina psů vykazovala známky separační úzkosti do 10 minut po odchodu majitele, kdy u vokalizace činila průměrná latence 3,25 minut a u ničení byla průměrná latence 7,13 minut. Autoři v závěru své studie prezentují názor, že poruchy související s odloučením mohou být důsledkem různých stavů, jako je nepohodlí, strach nebo úzkost spolu s překrývajícími se příznaky různé intenzity a frekvence. V kontextu adopcí k dále Bohland et al. 2023 sledovali v různých časových bodech po adopci zvýšenou prevalenci problémového chování související s odloučením (92,6 %). Řešení separační úzkosti je však velmi náročným procesem, kdy např. Feuerbacher a Muir (2020) použili u pěti psů desenzibilizační přístup, kdy si zvíře zvyká na delší a delší dobu nepřítomnosti majitele, aby se zvýšila jeho tolerance k nepřítomnosti majitele. Během výzkumu všichni psi jen o něco málo zvýšili svou schopnost zůstat sami a po absolvování čtyř tréninků pouze jeden pes dokázal zůstat sám déle než 5 minut.

Vynucování pozornosti ze strany psa probíhá tak, že se pes snaží upoutat pozornost lidí, kteří dělají něco, co se psa přímo netýká (Landsberg 2022). Chování vyhledávající pozornost může mít také probíhat tak, že pes sleduje neustále majitele nebo jiné členy domácnosti a chodí s nimi z místnosti do místnosti apod. (Hoffman et al. 2013). Typickým příkladem je pes, který štěká proto, aby upoutalo pozornost majitele k tomu, aby si s ním hrál apod. Majitel pak reaguje na štěkot psa tím, že mu věnuje pozornost v pozitivním slova smyslu a jde si s ním hrát, nebo v negativním slova smyslu, kdy jej okřikne nebo nějakým způsobem potrestá. Ovšem obě tyto reakce toto nežádoucí chování posilují, jelikož se pes dočká pozornosti, byť negativní ve formě okřiknutí apod. (Landsberg 2022).

Častým problémovým chováním je mimo uvedené rovněž chování destruktivní, a to ve formě ničení vybavení domácnosti či zahrady apod., k němuž dochází především v případech, kdy je pes bez dozoru nebo sám doma. Pes se může uchýlovat k destruktivnímu chování kvůli úzkosti (např. separační úzkost či fobie z hluku), ale mnohdy bývá příčinou nedostatek aktivity (pes je plný nevybité energie) nebo nuda, když nemá pes dostatek hraček a zábavy (např. hračky naplněné pamlsky a další) během toho, když je sám doma (Landsberg & Denenberg 2022). Stejně tak jako jakékoliv jiné problémové chování, může i destruktivní chování vést k odložení psa do útulku. To potvrzuje Diesel et al. (2010), kteří své studii zjistili, že nejčastějšími důvody pro odložení psů do útulku bylo jejich problémové chování a potřeba více pozornosti, než jim majitel mohl poskytnout.

3.3.6 Eliminace a prevence problémového chování

Je obecně známo, že jak problémy s chováním, tak stejně tak mnoho zdravotních komplikací, lze nejlépe léčit prevencí (Herron et al. 2014). Zcela zásadní je seznamování psa s různými podněty v raném věku, aby si na ně zjednodušeně řečeno zvykl. Podněty se rozumí nejen lidé a ostatní psi, ale i další zvířata, dopravní prostředky, různé situace a zvuky. Tímto se dá předejít agresivitě, strachům a fobiím, ale rovněž separační úzkosti či destruktivnímu chování v nepřítomnosti člověka, jestliže je pes postupně navykán ponechání v domácnosti o samotě (Yamada et al. 2019). V rámci prevence a eliminace problémového chování je důležitá adekvátní a důsledná výchova a výcvik (Powel et al. 2021). V ideálním případě by výcvik a výchova, včetně výše uvedeného navykání na různé situace apod., mělo probíhat od útlého

věku, avšak i starší psi jsou schopni si osvojit nové návyky, cviky a projít úspěšně socializací, ačkoliv to vyžaduje více času.

Při řešení problémového chování se uplatňuje behaviorální terapie, která dokáže pomocí vědeckých metod změnit chování psů. Někdy je podporována i farmakologickou terapií, např. v případech extrémního strachu může jít o uklidňující léky, aby se snížila intenzita a trvání nežádoucí behaviorální reakce a usnadnila se implementace behaviorální terapie. Nejvhodnější behaviorální terapie je určena až po detailní anamnéze daného chování psa. Cílem behaviorální terapie je vyvolat stabilní změnu ve vnímání podnětu, a tedy v následném chování. Techniky modifikace chování mají za cíl upravit mentální procesy, které jsou základem daného chování. Hlavní techniky modifikace chování jsou založeny na principech jak klasického podmiňování (vztah mezi dvěma podněty), tak operantního podmiňování (vztahů mezi podnět a následným chování), (Bompadre & Cinotti 2011).

Značnému množství vzniklého problémového chování u psů by se dalo předejít tím, kdyby chovatelé nebo pracovníci útulku informovali zájemce o charakteristikách chování určitých plemen či individuálních psů, aby si mohli vybrat takové plemeno či psa, který odpovídá jejich životnímu stylu nebo životnímu prostředí (Yamada et al. 2019).

Každý, kdo se kdy setkal s problémovým chováním u psa, tak pravděpodobně potvrdí, že odstranění či eliminace tohoto chování je velmi náročným procesem, někdy až neřešitelným problémem. O to více je celá situace náročnější v útulku. Samozřejmě je důležitá prevence (socializace, výcvik a výchova psa atd.), ale do útulku přichází často psi s již existujícím problémovým chováním, nebo u nich vznikne v důsledku stresu a dalších faktorů při pobytu v útulku. Prevence je v tomto případě ze strany pracovníků útulků velmi náročná až nemožné, protože především v prvních dnech prochází pes v útulku silným stresovým obdobím. Stejně tak je tomu v případě eliminace tohoto chování, kdy pracovníci útulku nemají tolik možností a pomoc v této oblasti nabízí dobrovolníci, dočasné péče nebo až posléze noví osvojitelé. Zde se nabízí myšlenka, že mnoho psů by nemuselo v útulku vůbec skončit, pokud by majitelé předem zvážili, zda skutečně mohou poskytnout psovi to, co potřebuje a konkrétní plemeno či psa si vybírali na základě jeho povahových rysů, nikoliv na základě vzhledu a módních trendů. Jak bylo v této práci uvedeno, tak za problémovým chováním stojí ve většině případů hlavně člověk a jeho nepochopení či neakceptování potřeb psa.

3.4 Faktory ovlivňující úspěšnost adopce

Co se týče problematiky osvojení psů z útulků, tak stejně tak jako v případě jejich návratu zpět do útulků, tak i v případě jejich osvojení existují určité faktory, které ovlivňují u jednotlivých psů jejich šanci na nový domov. V praxi útulků je obecně známo, že někteří jedinci mají lepší šance na adopci než jiní. Jak uvádí studie Raudies et al. (2021), tak ve sledovaných útulcích v Rakousku, byl delší pobyt (více než 1 rok) v těchto zařízení zaznamenán u psů staršího věku, samců, větší tělesné konstituce, kastrováných a patřících do kategorie tzv. bojových či nebezpečných plemen (všechna tzv. bull plemena či mastifové, dogy, bandogové, rotvajleři atd.). Častěji se u psů, kteří jsou dlouhodobě v útulku, vyskytovaly problémy s chováním týkající se agresivity a vysoké vzrušivosti. V praxi je proto důležité zabránit zhoršení tohoto problémového chování, protože může ještě více snížit šance

na takového psa na jeho adopci. Proto tito jedinci vyžadují zvláštní pozornost a úsilí, aby se zvýšila šance na jejich osvojení. Ačkoliv fyzická pohoda psů dlouhodobě žijících v útulku nebyla narušena, tak sledovaní psi vykazovali určité negativní chování související se stresem, což naznačuje, že jsou více ovlivněni akutními stresory a mají větší potíže s psychickou pohodou v prostředí útulku, než psi umístění v útulku krátkodobě (Raudies et al. 2021). V tomto případě je však nutno podotknout, že uvedená studie vycházela z dotazníku, kde jako respondenti figuroval personál útulku, a proto je otázkou, zda agresivní chování psů nemělo i jiné důvody.

Weiss et al. (2012) ve své studii zjistili, že vzhled a osobnost zvířete a jeho sociální chování při setkání s osvojitelem byly hlavními důvody pro adopci napříč druhy a věkovými skupinami, jelikož se zaměřily na psy a kočky různých věkových kategorií (od mláďat až po dospělé jedince). Většina osvojitelů, tedy v tomto případě respondentů, v rámci studie uvedla, že informace o zvířeti od člena personálu nebo dobrovolníka útulku byly důležitější než informace napsané na identifikační kartě zvířete, a zvláště důležité byly informace o zdraví a chování daného jedince než informace o jeho minulosti. Osvojitelé považovali za důležitější interakci se zvířetem, než jeho pouhý vizuální kontakt přes mříže kotce. Z toho vyplývá, že většina osvojitelů získává informace pro své rozhodnutí o osvojení daného jedince z interakcí se zaměstnancem či dobrovolníkem v útulku a přímo s daným zvířetem.

Důležitost dobrého (bezproblémového) chování ve své studii zdůrazňují Vitulová et al. (2018), kde sledovali signifikantní pozitivní změny v chování psů šest měsíců po jejich adopci, a to i přes nedostatek předchozích zkušeností ze strany osvojitelů a absence odborné pomoci. Výsledky tudíž naznačují, že pouhá trpělivost a čas strávený v rodině místo v útulku může být řešením alespoň některých problémů s chováním, ale konkrétně v případě agresivních psů nebyl pozorován žádný pokrok či změny k lepšímu. Autoři se domnívají, že by poskytování profesionální postadopční behaviorální poradenství mohlo napomoci k úspěšným adopcím a eliminaci návratů psů zpět do útulků.

Důležitou roli při rozhodování, jakého psa pořídit, je jednoznačně věk. Čím starší je pes, tím delší je jeho pobyt v útulku, mnohdy v něm zestárne i dožije. Lidé nejvíce inklinují k pořízení štěněte či mladších psů. Tato preference může vyplývat ze samotného vzhledu štěněte (jeho roztomilost) nebo z dalších aspektů, jako je např. touha potom prožít jeho růst a vývoj v tomto štěněčím období nebo domněnka, že štěně či mladý pes nebude mít špatné návyky (Holland 2019). Vitulová S et al. (2016) ve své studii potvrdili, že nejvíce jsou adoptováni psi do věku 5 let.

Nepříliš pozitivním faktem je, že většina osob se při výběru psa nebo konkrétního plemene zabývá primárně tím, jak vypadá, nikoliv povahou psa a vůbec jeho vhodností k danému člověku, kdy se např. běžně děje, že si méně aktivní osoba pořídí psa či plemeno, které vyžaduje mnoho psychické a fyzické aktivity. Následně u takového psa vznikne některé problémové chování a končí u jiného majitele, v horším případě v útulku, kam se navíc může i po osvojení vrátit nazpět. Ghirlanda et al. 2013 během své studie došli k výsledku, že popularitu psích plemen určuje sociální vliv, tedy móda. Chování a povaha, zdraví nebo dlouhověkost při určování popularity plemene nebyly důležité, naopak získaná data ukázala, že nejoblíbenější plemena mají značné zdravotní problémy a problémy s chováním. Z toho vyplývá, že důležitou roli při výběru hrají trendy v oblíbenosti určitých plemen. Některá plemena či zbarvení jsou stále velmi oblíbená i přes jejich zvýšenou predispozici ke zdravotním či

psychickým problémům. Typickým příkladem je francouzský buldoček (Holland 2019). Ze zbarvení lze zmínit Merle, s nímž se pojí vyšší riziko rozvoje poškození sluchu nebo zraku (Langevin et al. 2018).

Snad každý pracovníků útulku potvrdí, že je problém s adopcí psů černého zbarvení, o to více, pokud jsou větší konstituce či v pokročilejším věku. Jedná se o tzv. syndrom černého psa. Goleman et al. (2014) ve své studii mimo jiné zjistili, že většina respondentů na otázku o vzhledu agresivních a nebezpečných zvířat, zvolila variantu, že jde o velké psy černé barvy. Stereotyp o černých psech je tedy ve společnosti přítomen. Ovšem je zajímavé, že autoři při svém výzkumu v polských útulcích dále zjistili, že navzdory těmto existujícím stereotypům byli černí psi ve sledovaných letech (2010-2012) adoptováni častěji než psi jiných barev. Na barvě ve většině případů nezáleželo a o adopci konkrétního psa rozhodoval jeho atraktivní vzhled a podobnost s konkrétní rasou.

Velikost psa je pro většinu majitelů zcela zásadní. Vitulová et al. (2016) ve své studii uvedli, že nejvíce lidé při adopci psa z útulku preferovali zvířata menší velikosti (pod 50 cm v kohoutku). Cain et al. (2020) uvádí, že preference malých a středních psů na rozdíl od velkých psů, může vyplývat z podmínek a možností, které má osvojitel k dispozici (byť či dům se zahradou, život ve městě či na vesnici, finanční možnosti atd.) nebo obecně jednodušší péči o psy, kteří jsou menší velikosti (menší náročnost na krmení, jednodušší cestování či možnosti hlídání psa v nepřítomnosti majitele atd.).

Mezi chovateli psů je zcela běžné, že někteří upřednostňují samice a jiní zase samce. Mezi těmito pohlavími totiž skutečně existuje řada rozdílů, které si jsou budoucí majitelé adoptovaného psa vědomi, jiné ale mohou být zase mylné (např. že jsou vždy samice více mazlivé, než samci). Dle Scandurra et al. (2018) bývají samci agresivnější (mají vyšší sklony k agresii) a odvážnější než samice. Dále mohou samci méně vycházet s dalšími psy, jelikož u nich byla sledována nižší úroveň vnitrodruhové sociability. Naopak samice více inklinují k sociálním interakcím s lidmi v případech, které vyžadují kooperativní dovednosti při řešení problému, ale samci se zase více zapojují k mezidruhovým sociálním hrám, tedy k hrám s člověkem (Scandurra et al. 2018). Ve své studii zjistili Vitulová S et al. (2016), že z 394 respondentů preferovalo při adopci z útulku spíše feny, ale rozdíl nebyl nikterak markantní, jelikož šlo o přesně 55 % respondentů, kteří si fenky osvojili.

Pro mnoho potencionálních majitelů psa z útulku jsou důležitější informace o jeho zdraví, než informace o jeho povaze, chování či předchozím životě. Zvířata v útulku prochází veterinární kontrolou při příjmu, a proto by měl mít každý útulek k dispozici nějaké základní informace o zdraví svěřenců (Weiss et al. 2012). Je zcela legitimní, že se majitelé zajímají mimo jiné právě i o zdraví psa, kterého chtějí osvojit, jelikož většina nemocí s sebou nese zvýšené časové a finanční nároky, včetně potencionálních komplikací či zkrácení doby života. Jen je potřeba podotknout, že smluvní veterináři útulků sice provádí při příjmu vyšetření, ale není natolik detailní a komplexní, a proto se samozřejmě mohou vyskytnout u psa postupem času některé zdravotní komplikace, což může vést k návratu psa zpět do útulku.

3.5 Prevence návratu psů zpět do útulku

Poznatky z již zmíněné studie Weiss et al. (2012) mohou zvýšit míru osvojení psů a potencionálně snížit míru jejich návratu zpět do útulků. Jelikož osvojitelé považují informace

od zaměstnanců a dobrovolníků útulku za důležitější než informace z identifikačních karet zvířete, tak se útulky mohou zaměřit více na osobní interakce s osvojiteli. Vzhledem k tomu, že informace o zdraví a chování byli pro osvojitele důležitější než informace o minulosti zvířat, mohl by být čas strávený při komunikaci pracovníků útulku s potencionálními osvojiteli zkrácen díky soustředění diskuse na tato témata. A jelikož jsou osvojitelé nejvíce ovlivněni společně stráveným časem se psem, tak by bylo vhodné zajistit, aby veřejnost mohla se zvířaty interagovat různými způsoby a intenzivněji (delší doby návštěv, prostory vyhrazené pro potencionální osvojitele pro kontakt se psy atd.).

V kontextu problémového chování psů může být v rámci prevence vhodná kombinace opatření před osvojením (několik návštěv psa před jeho adopcí a odborné poradenství před osvojením o daných problémech a postupů k jejich eliminaci či minimalizaci) a opatření po osvojení (nabídka výcvikových hodin a konzultace s novým majitelem při řešení problémového chování), (Gates et al. 2018). Wells & Hepper (2000) ve svém příspěvku zmiňují, že počet psů přijatých nebo vrácených do útulků s problémovým chováním lze snížit zvýšením povědomí veřejnosti o behaviorální terapii a zavedením schématu behaviorální terapie do útulků. Rovněž Vitulová et al. (2018) ve své studii uvedli, že se domnívají, že by poskytování profesionální předadopční behaviorální poradenství mohlo napomoci k úspěšným adopcím a eliminaci návratů psů zpět do útulků. Je však otázkou, zda je konkrétně předadopční poradenství skutečně efektivním řešením u psů s vážnějším problémovým chováním, jelikož např. Herron et al. (2014) došli ve své studii k závěru, že poradenství před adopcí nemělo u sledovaných psů preventivní účinek na rozvoj separační úzkosti. Ačkoliv většina majitelů aplikovala postupy k zabránění rozvoji separační úzkosti, tak část psů jej vykazovala. Ukázalo se tedy, že krátké poradenství účinně nezabrání výskytu tohoto komplikovaného behaviorálního problému.

Jensen et al. (2020) zmiňují, že vzhledem k tomu, že problémové chování je jedním z běžných důvodů pro opuštění vlastního psa, přičemž nemusí jít o psa již jednou adoptovaného či dokonce psa z útulku, tak by tyto situace mohla vyřešit větší osvěta a zvyšování povědomí majitelů, ale také snížení jejich očekávání. Ovšem v kontextu předchozí odstavce je otázkou, zda by poučení a osvěta bylo skutečně efektivní. Pokud jde o snížení očekávání, tak zde je možné, že pokud by pracovníci útulku skutečně přesvědčivě vyvedli nové majitele z omylu nebo příliš nereálného očekávání (např. že extrémně bojácného psa zvládnout zklidnit za týden), tak by mohlo dojít ke snížení počtu navracených psů zpět do útulku. Je však otázkou, jak eliminovat nadšení a příliv pozitivních emocí nových majitelů, aby skutečně pochopili vážnost situace. Na druhé straně by pak mohlo více psů zůstat v útulku, jelikož by potencionální majitelé byli od adopce odrazeni.

Aby se předešlo návratů psů do útulku, tak je velmi důležité, aby pracovníci útulku informovali zájemce o chování psa nebo více psů, o něž projevil potenciální osvojitel zájem, aby si vybrali takového, který bude schopný přizpůsobit se životnímu stylu nebo životnímu prostředí nového majitele (Yamada et al. 2019). Některé útulky aplikují speciální programy výcviku a výběru vhodných majitelů pro konkrétní psy, aby se předešlo jejich navracení zpět z adopce. Tyto komplexní programy jsou primárně určeny k řešení problémového chování psů již v útulku a k zajištění toho, aby si psy adoptovali majitelé, jejichž potřeby a očekávání jsou v souladu s osobností psa a kteří jsou ochotni tyto problémy akceptovat a především pracovat na jejich zlepšení a zvládnout je. Rovněž pracovníci poskytují novým majitelům rady a

podporu nezbytnou pro zvládnutí již existujícího či potencionálního problémového chování psů v novém domově (Stephen & Ledger, 2007). Z toho vyplývá, že je kromě toho důležité i určení požadavků potencionálního majitele na psa, aby pracovníci útulku mohli nabídnout vhodného jedince, případně vyvrátili volbu nevhodného psa. Typicky jde např. o zájem osob v pokročilém věku o velmi mladé a aktivní psy, případně osoby, které již nyní nemají mnoho času a mají náročnou práci. Pracovníci útulku musí být schopni zjistit aktuální situaci zájemce a jeho požadavky na psa, ale zároveň musí vědět, jakého psa nabídnout jako vhodného, přičemž se dostávají do určitého etického dilematu, protože např. mohou vědět, že by se k zájemci hodil pes, kterého si sám vybral a který je navíc již dlouho v útulku, ale hrozí riziko jeho návratu např. kvůli nezkušenosti dané osoby, a proto mu raději nabídnou psa vhodnějšího, aby tomuto předešli, ale stejně v nich může být pochybnost, zda učinili správně.

Lampe & Witte (2015) zjistili, že zlepšení kvality fotografií psů k adopci (fotografie venku mimo kotec apod.), které jsou prezentovány online (na webu či sociálních sítích útulku), může urychlit a možná i zvýšit počet adopcí. Z toho vyplývá, že lidé dají na své pocity z toho, jak jsou psi prezentováni online a na tom základě se jedou na psa podívat atd. Dnes jsou velmi oblíbené sociální sítě, a proto je nezbytné, aby se útulky prezentovali na těchto platformách, stejně tak jako psi k adopci, přičemž vhodnou variantou by bylo zařadit kromě fotografií krátká videa se psy, kde by byl uveden krátký a výstižný komentář (mluvený i formou titulků) k povaze psa a jeho vhodnosti či nevhodnosti do určitých podmínek apod. Lidé mnohdy nečtou popisy u fotografií a videa jsou na těchto platformách velmi oblíbená. Toto opatření by mohlo eliminovat prvotní nadšení potencionálních nevhodných majitelů a tím pádem i snížit počet vrácených psů zpět do útulku.

4 Závěr

Cílem bakalářské práce byl souhrn faktorů, které způsobují návratu osvojených psů zpět do útulku. Pozornost je soustředěna především na faktory problémového chování psa, na efekt věku a pohlaví psa a na zdravotní stav.

Z literární rešerše vyplývá, že návraty psů zpět do útulku jsou značně problematické a mohou vést k zhoršení problémového chování u psů a snížení šancí na novou adopci. Kromě toho patří problémové chování k důvodům, proč jsou psi do útulků umisťováni nebo navraceni. Výzkumy poukazují na relativně vysokou četnost výskytu problémového chování u psů. Příčin problémového chování mohou vznikat již v rané ontogenezi, po odstavu i v dospělosti, v důsledku zdravotních problémů či dalších příčin. Eliminace tohoto chování je možná prostřednictvím behaviorální terapie. Dále bylo zjištěno, že je ze strany potencionálních majitelů jsou brány ohledy na plemeno a vzhled, pohlaví, věk, vzrůst, zdraví.

Za návraty psů zpět do útulku mnohdy stojí i preference osvojitelů při výběru psa, jelikož často není brán ohled na povahu psa a jeho potřeby, ale je kladen důraz spíše na plemeno a vzhled (módní plemena a barvy), pohlaví (preference samic), věk (preference mladších psů), vzrůst (preference menšího vzrůstu) a dobrý zdravotní stav. Hlavním faktorem, který vede k návratu psů do útulků, je jednoznačně problémové chování. V kontextu návratu psů zpět do útulku se nejčastěji jedná o agresivitu, strach a fobie, separační úzkost, stereotypní chování, poruchy eliminačního chování, destruktivní chování a vynucování pozornosti.

Řešením pro snížení návratů psů do útulků je podávání dostatečných a kompletních informací o daném zvířeti přímo od personálu útulku, delší interakce s daným zvířetem a potencionálními osvojiteli (procházky atd.), ale rovněž kombinace opatření před osvojením (několik návštěv psa před jeho adopcí a odborné poradenství před osvojením o daných problémech a postupů k jejich eliminaci či minimalizaci) a opatření po osvojení (nabídka výcvikových hodin a konzultace s novým majitelem při řešení problémového chování apod.). Dále je důležité i určení požadavků potencionálního majitele na psa, aby pracovníci útulku mohli nabídnout vhodného jedince, případně vyvrátili volbu nevhodného psa.

Do budoucna by bylo vhodné věnovat v rámci dalších výzkumů pozornost dalšímu zjišťování konkrétních faktorů, které stojí za návraty psů zpět do útulku, a to např. za pomoci dotazníků nebo rozhovorů s těmi, co psa vrací. Ovšem pro získání skutečně relevantních informací je nutná upřímnost osvojitelů, kteří psa do útulku vrací zpět. To může být problematické, jelikož může daná osoba uvést jako důvod chování psa (např. agrese, štěkání, absence hygienických návyků a další), avšak ve skutečnosti může jít o neschopnost uspokojit potřeby psa (dostatek pohybu atd.) a respektovat jeho povahu, případně neschopnost pracovat dále se psem na odstranění problémového chování, nebo jen uvědomění si na straně osvojitele, že vlastnictví psa je vlastně náročnější, než si myslel.

5 Literatura

- Adolphs R. 2013. The biology of fear. *Curr Biol.* 23(2):R79-93. DOI: 10.1016/j.cub.2012.11.055.
- Amat M et al. 2009. Potential risk factors associated with feline behaviour problems. *Appl. Anim. Behav. Sci.* 121(2): 134–139. DOI: 10.1016/j.applanim.2009.09.012.
- Amiraslani F. 2023. You Are Not Welcome! A Media Analysis of Risk Factors, Prevalence and Management of Free-Roaming Dogs in Iran. *Animals* 13(14):2347. DOI: 10.3390/ani13142347.
- Bateman PW, Fleming PA. 2012. Big city life: carnivores in urban environments. *Zoology* 287(1):1-23. DOI: 10.1111/j.1469-7998.2011.00887.x.
- Barcelos AM et al. 2023. Dog owner mental health is associated with dog behavioural problems, dog care and dog-facilitated social interaction: a prospective cohort study. *Sci Rep* 13:21734. DOI: 10.1038/s41598-023-48731-z.
- Bohland KR et al. 2023. Shelter dog behavior after adoption: Using the C-BARQ to track dog behavior changes through the first six months after adoption. *PLoS One* 18(8):e0289356. DOI: 10.1371/journal.pone.0289356.
- Bompadre G, Cinotti S. 2011. Managing behavioural problems in human-dog interactions. *Ann Ist Super Sanità* 47(4): 378-383 DOI: 10.4415/ANN_11_04_09.
- Botigué RL et al. 2017. Ancient European dog genomes reveal continuity since the Early Neolithic. *Nature Communications* 8:16082. DOI: 10.1038/ncomms16082.
- Cain CJ et al. 2020. Phenotypic Characteristics Associated with Shelter Dog Adoption in the United States. *Animals* 10(11):1959. DOI: 10.3390/ani10111959.
- Česká republika. 1999. Zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů (veterinární zákon), v aktuálním znění. Pages 3122 in *Sbírka zákonů České republiky, 1999, částka 57/1999*. Česká republika.
- Didehban N et al. 2020. Problematic behaviors in companion dogs: A survey of their prevalence and associated factors. *Journal of Veterinary Behavior* 39:6-13. DOI: 10.1016/j.jveb.2020.06.003.
- Diesel G et al. 2010. Characteristics of relinquished dogs and their owners at 14 rehoming centers in the United Kingdom. *J Appl Anim Welf Sci.* 13(1):15-30. DOI: 10.1080/10888700903369255.
- Engdahl KS et al. 2023. Demography and disorders of English Cocker Spaniels under primary veterinary care in the UK. *Canine Med Gene* 10(1):4. DOI: 10.1186/s40575-023-00128-x.

- Feuerbacher EN, Muir KL. 2020. Using Owner Return as a Reinforcer to Operantly Treat Separation-Related Problem Behavior in Dogs. *Animals (Basel)* 10(7):1110. DOI: 10.3390/ani10071110.
- Fratkin JL et al. 2013 Personality consistency in dogs: a meta-analysis. *PLoS One* 8(1), e54907. DOI: 10.1371/journal.pone.0054907.
- Gates MC et al. 2018. Post-Adoption Problem Behaviours in Adolescent and Adult Dogs Rehomed through a New Zealand Animal Shelter. *Animals (Basel)* 8(6):93. DOI: 10.3390/ani8060093.
- Germonpré M et al. 2012. Palaeolithic dog skulls at the Gravettian Předmostí site, the Czech Republic. *Journal of Archaeological Science* 39(1):184-202. DOI: 10.1016/j.jas.2011.09.022.
- Ghirlanda et al. 2013. Fashion vs. Function in Cultural Evolution: The Case of Dog Breed Popularity. *PLoS ONE* 8(9):e74770. DOI: 10.1371/journal.pone.0074770.
- Goleman M. et al. 2014. Black dog syndrome in animal shelters. *Medycyna Weterynaryjna* 70(2):122-127.
- Harvey ND. How Old Is My Dog? Identification of Rational Age Groupings in Pet Dogs Based Upon Normative Age-Linked Processes. *Front Vet Sci.* 8:643085. DOI: 10.3389/fvets.2021.643085.
- Herron EM et al. 2014. Effects of preadoption counseling on the prevention of separation anxiety in newly adopted shelter dogs. *Journal of Veterinary Behavior* 9(1):13-2. DOI: 10.1016/j.jveb.2013.09.003.
- Holland K. E. 2019. Acquiring a Pet Dog: A Review of Factors Affecting the Decision-Making of Prospective Dog Owners. *Animals* 9(4):124. DOI: 10.3390/ani9040124.
- HSUS. 2008. Shelter Design. HSUS, Washington. Available from: <https://humanepro.org/sites/default/files/documents/hsus-shelter-design-packet.pdf> (accessed September 2023).
- Jagoe A, Serpell J. 1996. Owner characteristics and interactions and the prevalence of canine behaviour problems. *Applied Animal Behaviour Science* 47(1-2): 31-42. DOI: 10.1016/0168-1591(95)01008-4.
- Jensen JBH. et al. 2020. Owner-Related Reasons Matter more than Behavioural Problems—A Study of Why Owners Relinquished Dogs and Cats to a Danish Animal Shelter from 1996 to 2017. *Animals* 2020, 10(6): 1064. DOI: 10.3390/ani10061064.
- Junttila S et al. 2022. Breed differences in social cognition, inhibitory control, and spatial problem-solving ability in the domestic dog (*Canis familiaris*). *Scientific Reports* 12:22529. DOI: 10.1038/s41598-022-26991-5.
- Karl S et al. 2020. Exploring the dog–human relationship by combining fMRI, eye-tracking and behavioural measures. *Scientific Reports* 10:22273. DOI: 10.1038/s41598-020-79247-5.

- Lampe R, Witte TH. 2015. Speed of Dog Adoption: Impact of Online Photo Traits. *J Appl Anim Welf Sci.* 18(4):343-54. DOI: 10.1080/10888705.2014.982796.
- Landsberg MG, Denenberg S. 2022. Behavioral Problems of Dogs. *MSD Veterinary Manual*. Available from: <https://www.msdsvetmanual.com/behavior/normal-social-behavior-and-behavioral-problems-of-domestic-animals/behavioral-problems-of-dogs> (accessed October 2023).
- Landsberg MG, Denenberg S. 2022. Behavioral Problems in Dogs. *MSD Veterinary Manual*. Available from: <https://www.msdsvetmanual.com/dog-owners/behavior-of-dogs/behavior-problems-in-dogs> (accessed December 2023).
- Larson G et al. 2012. Rethinking dog domestication by integrating genetics, archeology, and biogeography. *PNAS* 109(23):8878-8883. DOI: 10.1073/pnas.1203005109.
- Langevin M. et al. 2018. Merle phenotypes in dogs - SILV SINE insertions from Mc to Mh. *PLoS One* 3(9):e0198536. DOI: 10.1371/journal.pone.0198536.
- Lord KL et al. 2008. Health and behavior problems in dogs and cats one week and one month after adoption from animal shelters. *Journal of the American Veterinary Medical Association* 233(11): 1715-22. DOI: 10.2460/javma.233.11.1715.
- Mills DS et al. 2020. Pain and Problem Behavior in Cats and Dogs. *Animals* 10(2):318. DOI: 10.3390/ani10020318.
- Newbury S et al. 2010. Guidelines for Standards of Care in Animal Shelters. The Association of Shelter Veterinarians, Raleigh. Available from: <https://oacu.oir.nih.gov/system/files/media/file/2021-02/shelterguide.pdf> (accessed September 2023).
- Owczarczak-Garstecka SC. et al. 2023. “It’s Like Living with a Sassy Teenager!”: A Mixed-Methods Analysis of Owners’ Comments about Dogs between the Ages of 12 Weeks and 2 Years. *Animals* 13(11): 1863. DOI: 10.3390/ani13111863.
- Palestrini C et al. 2010. Video analysis of dogs with separation-related behaviors. *Applied Animal Behaviour Science* 124(1-2): 61-67. DOI 10.1016/j.applanim.2010.01.014
- Payne E et al. 2015. Current perspectives on attachment and bonding in the dog-human dyad. *Psychology Research and Behavior Management* 8:71-9. DOI: 10.2147%2FPRBM.S74972
- Pérez-Guisado, J. et al. 2006. Heritability of dominant–aggressive behaviour in English Cocker Spaniels. *Applied Animal Behaviour Science* 100(3–4): 219-227. DOI: 10.1016/j.applanim.2005.11.005.
- PETA. 2023. The Deadly Consequences of ‘No-Kill’ Policies. PETA, Norfolk. Available from: <https://www.peta.org/features/deadly-consequences-no-kill-policies/> (accessed September 2023).
- Powel L et al. 2021. Relinquishing Owners Underestimate Their Dog's Behavioral Problems: Deception or Lack of Knowledge? *Front Vet Sci.* 8:734973. DOI: 10.3389/fvets.2021.734973.

- Puurunen J et al. 2020. Inadequate socialisation, inactivity, and urban living environment are associated with social fearfulness in pet dogs. *Sci Rep.* 10(1):3527. DOI: 10.1038/s41598-020-60546-w.
- Raudies C et al. 2021. Characteristics and Welfare of Long-Term Shelter Dogs. *Animals* 11(194):1-21. DOI: 10.3390/ani11010194.
- Salonen M et al. 2023. Breed, age, and social environment are associated with personality traits in dogs. *iScience* 26(5):106691. DOI: 10.1016/j.isci.2023.106691.
- Santos RN et al. 2020. A review of maternal behaviour in dogs and potential areas for further research. *Journal of Small Animal Practice* 61(2):85-92. DOI: 10.1111/jsap.13085Citations:%2015.
- Savel S, Sombé P. 2020. Are dogs with congenital hearing and/or vision impairments so different from sensory normal dogs? A survey of demographics, morphology, health, behaviour, communication, and activities. *PLoS One* 15(9):e0230651. DOI: 10.1371/journal.pone.0230651.
- Scandurra A et al. 2018. Behavioral and Perceptual Differences between Sexes in Dogs: An Overview. *Animals* 8(9):151. DOI: 10.3390/ani8090151.
- Scott S et al. 2018. Follow-up surveys of people who have adopted dogs and cats from an Australian shelter. *Applied Animal Behaviour Science*, 201:40-45. DOI: 10.1016/j.applanim.2017.12.021.
- Scott PJ, Fuller LJ. 1965. *Genetics and the Social Behavior of the Dog*. University of Chicago Press, Chicago.
- Stephen J, Ledger R. 2007. Relinquishing dog owners' ability to predict behavioural problems in shelter dogs post adoption. *Applied Animal Behaviour Science* 107(1-2):88-99. DOI: 10.1016/j.applanim.2006.09.012.
- Tonoike A et al. 2022. Identification of genes associated with human-canine communication in canine evolution. *Scientific Reports* 12:6950. DOI: 10.1038/s41598-022-11130-x.
- UPOZ Městské policie hl. m. Prahy. 2023. Představení Trojského útulku. UPOZ Městské policie hl. m. Prahy, Praha. Available from: <http://upozpraha.cz/uvod-troja> (accessed September 2023).
- Vitulová S et al. 2018. Behaviour of dogs adopted from an animal shelter. *Acta Vet. Brno* 87: 155-163. DOI: 10.2754/avb201887020155.
- Vitulová S et al. 2016. Podmínky, preference a zkušenosti majitelů adoptovaných psů. *Veterinární lékař* 14(3): 137-138.
- Weiss E et al. 2012. Why Did You Choose This Pet?: Adopters and Pet Selection Preferences in Five Animal Shelters in the United States. *Animals* 2(2):144-59. DOI: 10.3390/ani2020144.

- Wells D, Hepper P. 2000. Prevalence of behavior problems reported by owners of dogs purchased from an animal rescue shelter. *Applied animal behaviour science* 69:55-65. DOI: 10.1016/S0168-1591(00)00118-0.
- Yamada R et al. 2019. Prevalence of 25 canine behavioral problems and relevant factors of each behavior in Japan. *J Vet Med Sci.* 81(8):1090-1096. DOI: 10.1292/jvms.18-0705.
- Zeder MA et al. 2012. Pathways to animal domestication. *Biodiversity in agriculture: domestication, evolution, and sustainability* 10:227-259.
- Žák J, Doleželová P. 2017. Welfare opuštěných zvířat a útulky pro zvířata. VFU Brno, Brno. Available from: <https://cit.vfu.cz/utulky/> (accessed September 2023).